NAŠE ŘEČ

ROČNÍK III. ČÍSLO 1.

FRANTIŠEK BÍLÝ:

Z MÝCH VZPOMÍNEK NA JANA GEBAUERA.

I.

Bylo to na sv. Václava roku 1874, kdy se mi splnila nejvřelejší tužba mého mládí: spatřiti matičku Prahu. Uviděti muže, kteří stáli v čele literárního i politického ruchu, a v tom ruchu žíti sám — to náš kroužek přátelský — z něhož několik jmen nabylo svou činností pozdější zvlášť jasného zvuku (zejména Leander Čech, Leoš Janáček a Josef Úlehla) — pokládal za vrch blaženosti.

Mně přálo v tom směru štěstí. Měl jsem od našeho zbožňovaného profesora Fr. Bartoše doporučující list na Jindřicha Niederla, známého skladatele řecké mluvnice a nepřekonaného překladatele Homéra. Bydlel tehdy v Ječné ul. skoro naproti reálce. Návštěvy u něho nezapomenu nikdy. S tlukoucím srdcem a krajně rozrušen šel jsem po schodech a vešel do Niederlova bytu. Ušlechtilá tvář, přibledlá a poněkud vpadlá, oči zářící dobrotou, řeč vlídná jen zvyšovaly posvátnou přímo úctu, kterou mne naplňovala všecka jeho bytost. Vyptával se především na prof. Bartoše, jehož brusičské snahy a skladebné studie mu byly dobře povědomy, chválil jeho činnost v oboru lidové písně a věnoval také mně několik milých otázek a pokynů. Nemaje té chvíle vědomosti o žádné »hodině« pro mne, o jejíž udělení prof. Bartoš ho žádal, poslal mne Niederle k profesoru Janu Gebauerovi, který bydlel tehdy poblíž v Kateřinské ulici a vyučoval češtině a němčině na jediné české reálce v Ječné ulici za ředitele Jana Šťastného. Jana Gebauera jsem znal toliko z Hálkových Květů, kde uveřejňoval od jejich založení r. 1867 po tři léta překlady ukázek ze staroruských rhapsodií, pak z Ramajany a sanskrtu vůbec. Květy Hálkovy nám studentům bývaly Písmem svatým, obsah jejich jsme hltali a jména jejich přispěvatelů jsme znali nazpamět; bylo vůbec známo, jak

vybíravý jest p. redaktor a že již má literární ražení, kdo tam byl přijat s příspěvkem sebe menším. Z filologických prací Gebauerových znal jsem jen jeho příspěvky z Naučného slovníku a zvláště poučný článek o slovanských jazycích, který také vyšel o sobě, neboť my studenti jsme horovali víc pro poesii než pro vědu na gymnasiu. Jinak jsem věděl, že se r. 1873 stal docentem university pražské pro řeč a literaturu českou. Několik slov mi o něm pověděl prof. Niederle.

Kdo kdy šel jako chudý studentík a nováček v Praze prosit o kondici muže neznámého, vysoko stojícího společensky, k němuž nadto měl mimořádnou úctu pro jeho učenost, ten ví, jak mi bylo při této návštěvě. Asi jako tatíčkovi v lidové písni »Tři dcery«, když nepochodiv u dcery prvé a druhé, šel »samý strach k té třetí dceři«, prosit o zaopatření.

Byl to veliký rozdíl mezi přijetím u Niederla a u Gebauera. Onen hovorný a vítavý, srdečným tónem rozmlouvající, tento na slova skoupý, zkoumavě hledící, suše hovořící! U prvého se rozplývala ihned sklíčenost, u Gebauera neubývalo napětí tak hned. Ale lístek Niederlův byl mi klíčem k jeho srdci. Podrobil mě zevrubnému výslechu. Musil jsem mu vypověděti celé curriculum vitae. Nezatajil jsem svého poněmčení na německém gymnasiu brněnském, pozdějšího svého přerodu, jak jsem čítal české noviny se slovníkem v ruce, vypisoval si neznámá slůvka a učil se jim nazpamět, jak jsem, přestoupiv pak na slovanské gymnasium, měl z češtiny napřed Kotsmícha, potom Bartoše, jak jsme u Bartoše se naučili čísti Homéra a nejladnější češtinou tlumočiti krásy jeho básnické, jak v nás Bartoš rozněcoval lásku k jazyku, odhaloval veškeru bohatost jeho budovy mluvnické, jak jsme se zapalovali pro českou knihu, jak jsme si založili na gymnasiu literární kroužek, který si vydával svůj časopis a v němž práce naše posuzoval sám prof. Bartoš, jak archivář Brandl nejlepší žáky Bartošovy zase poděloval na konci roku svými spisy a že jsem takto pročetl vydané jím spisy Karla ze Žerotína a z nich si udělal podle návodu Bartošova frastické výpisky a podobně též z pohádek Boženy Němcové atd.

Zpověď tato byla odpovědí na dotazy Gebauerovy o Bartošovi, Brandlovi, Vymazalovi a jiných osobnostech literárně činných a o studentském životě na gymnasiu. Velmi jej zajímala zpráva o slavnosti Jungmannově, kterou jsme r. 1873 uspořádali přes zákaz ředitelův a již poctil návštěvou též Palacký právě v Brně dlící. Při tom Gebauer se zmínil uznale o Zeleného životopise Josefa Jungmanna, sloh jeho prostý a poutavý mi dával za vzor a vzdal Jungmannově práci kritickou chválu. Zvlášť vysoko pak vyzdvihl význam jeho Slovníka.

Teprve na konec rozhovoru jsem postřehl, jaký účel mělo všecko

to vyptávání. Otázalť se pojednou Gebauer, chtěl-li bych u něho převzíti opravování úkolů žákovských. Maje povinnost připravovati přednášky universitní, zvláště když se mu dostalo od ministerstva svolení, obor přednáškový rozšířiti na slovanské jazyky a literatury vůbec, vymohl si od ředitele Šťastného cennou úlevu, aby nemusil sám opravovati úlohy svých žáků (ani maturitní), nýbrž že mohl na tuto časomornou práci si přibrati pomocníka. Z odpovědí mých prý poznal, že by mi mohl tuto práci svěřiti, a tím že jsem mu přišel právě vhod.

Chyby jsem měl vypisovati na zvláštní lístek a připisovati návrh známky jakožto posudku stránky jazykové a slohové. Když jsem přinesl úlohy opraveny, byla vždy rozprávka o nich; někdy jsem musil přečísti tu, kterou jsem pokládal za nejlepší. Úlohy se měly seřaditi podle známek: napřed výtečné a výborné, pak chvalitebné a na konec nedostatečné. Tak to bylo zavedeno u Šťastného z důvodů pedagogických.

Úloh tenkráte na reálkách bylo mnoho — v některých třídách až 18 za pololetí — a žáků ve třídách bylo neméně: i přes 60 v jedné. Oprava vyžadovala opravdu mnoho času; musilo se opravovati denně; práce pak jest to únavná. I není divu, že překážela Gebauerovi značně v jeho studiu a v práci universitní, a to tím více, že u Šťastného bylo hojně konferencí a prací »píseckých«. K tomu později, vyzkoušev mě, G. přidal mi ještě korekturu Listů filologických. Při tomto zaměstnání svém měl jsem možnost, uplatňovati snahy brusičské, na Moravě tehdy s nadšením pěstované. Gebauer byl k nim chladný; Praskův Brus nelíbil se mu vůbec, zabíhal mu do žalostné výstřednosti, Kosinu oceňoval příznivěji, ale veleslavínský jeho sloh, uměle zaplétané periody, strojená mluva jeho Hovorů olympských a jeho jinak bystrých a různých kritik literárních se mu nezamlouvaly. Vyvyšoval toliko jeho lásku k čistotě jazykové, jeho svěží zájem o literaturu, u ředitelů gymnasijních neobvyklý, a jeho ohnivou vlasteneckost. Za to byl u něho dobře zapsán František Bartoš. Neznal jeho mocného a vlivuplného působení učitelského, jeho tajné dobročinnosti a obětavosti národní, ale znal jeho studie syntaktické, jejichž výsledek uveřejňoval v programech gymnasijních, v Časopise Matice moravské a v časopise Komenském, a cenil v něm prvního vědeckého syntaktika českého. Líbilo se mu, že pro své vývody chodil k pramenům staročeským a nejen k lidové mluvě. Pro mluvu lidovou tehdy ještě se nerozehříval, a také mé horování pro nářečí a pro jejich probadání, od Bartoše nám, žákům jeho, vštípené, přijímal jen mlčky. Byl bych rád přiměl Gebauera k delšímu pobytu na moravském Slovácku, aby byl sám poznal tamější pečlivou čistotu mluvy, již

u dítek se jevící, a vůbec přišel v přímý styk s lidem, vdýchal kouzlo je svérazu a vnímal fluidum lidovosti, odevšak se prýštící. Uznával, že by to bylo dobré, ale neodhodlal se k tomu nikdy. Písemný styk však jsem mezi oběma těmito předními tehdejšími jazykozpytci našimi zprostředkoval. U Bartoše Gebauer neschvaloval zcela brusičských požadavků jeho. Bartošovi byla lidová čistota mluvy zákonem; neměl smyslu pro pravopis a ani hláskosloví ani tvarosloví necenil tak vysoko jako skladbu. Hlavní váhu kladl na *ducha* národního, jak se v mluvě jeví. Proto brojil nejvíce proti obratům a vazbám, které se mu nepodobaly býti čistě českými, a nahrazoval je po případě obraty lidovými. Gebauer pracoval více v hláskosloví a opíral se ve všem o dějinný vývoj; v tom se oba mužové rozcházeli.

Měl jsem postavení dosti nesnadné po stránce jazykové péče. Obhajoval jsem houževnatě moravského stanoviska proti volnosti české a opravoval v tom směru rukopisy i články, již vysázené pro Listy filologické. Vrchním redaktorem byl prof. Kvíčala; jemu jsem nosil vše k nahlédnutí, co Gebauer pro číslo připravil. Zprvu Gebauer chodil sám ke Kvíčalovi na Smíchov; ale když se jednou přihodilo, že se mu Kvíčala zapřel, ač Gebauera k sobě objednal, ozvala se v Gebauerovi hrdost a samostatnost; i svěřil nadále tyto donášky rukopisů a domluvy redakční mně, a já jsem tak získal nového odpůrce svých postupů brusičských. Prof. Kvíčala měl jemný smysl pro přesnost a správnost jazykovou; ale pokládal rovněž moravské brusičství za upřílišené a ne vždy dosti vědecky odůvodněné. Uvedu několik příkladů.

Tehdy se vedl od moravských brusičů boj také proti slovu musiti. Dr. Jindřich Metelka stál na straně moravské; ve svém překladě Holubova spisu Sedm let v jižní Africe dovedl se tomuto slovu tou měrou vyhnouti, že ho v celé velké knize neužil ani jednou. Kvíčala však je zastával. Kdysi v šarvátkovém rozhovoru o tom slově namítl, jak by se tedy řeklo bez »musiti« služce: musíte přinésti vodu — zdali: jest vám přinésti vodu? Odpověď »přinesete vodu nebo dojdete pro vodu« ho neuspokojila.

Gebauer schvaloval omezenější užívání slovesa musiti, ale nebyl pro úplné vymýcení jeho, poukazuje na staleté domácí právo tohoto slovesa.

Mnoho řečí bývalo o genitivu předmětném, na slovese závislém, o němž Bartoš uveřejnil zvláštní studie. Tu Gebauer i Kvíčala souhlasili s Bartošem. Také v boji proti tak zvanému cočku (na př. byl zvolen co farář m. farářem n. za faráře, Malíř co Pygmalion m. Malíř Pygmalionem) shodovali se oba s moravským směrem. Gebauer sice upozorňoval na středověkou češtinu, kde

byl coček ve veliké oblibě, ale uznával vadnost novodobého rozbujnění toho slůvka. Pro bezvýminečné užívání genitivu záporového nebyl. K plnější příponě infinitivní *-ti* (m. pouhého -t) se přiklonil značnou měrou. Zvláště se líbilo Gebauerovi, co Bartoš psal o významu předložek a jak stíhal nesprávnosti do jazyka vniklé v tomto směru. Vůbec účinek dopisování obou těchto mužů projevil se záhy u Gebauera; stal se brousivějším při sobě samém, nežli byl doposud, což každý pozná, kdo srovná práce jeho do roku 1875 vydané s pozdějšími.

Vedle korektury úloh a Listů filologických svěřil mi Gebauer také překládání článků zaslaných do Listů filologických po německu a výpomoc v excerpování starých tekstů. Tyto výpisky si pořizoval posud sám, a to s pilností přímo mravenčí. Gebauer neznal žádných rozptylek životních; nechodil nikam kromě do přednášek a do universitní neb musejní knihovny, celý den trávil doma a pracoval v pokoji svém a jen odpoledne (nejraději po přednášce) podnikal delší vycházku. Měl zásadu dvě hodiny se procházeti, což pokládal za nezbytné pro zdraví, a vycházky ty konal nejraději za město do volné přírody. Brával mne na ně s sebou; a tu jsem musil jej obeznamovati s ruchem moravským a i s českým, zvl. studentským. Někdy rozprávka se točila výhradně kolem filologie. Již tehdy (v letech sedmdesátých) toužil do nedostatku spolehlivého slovníku staročeského a konal také již přípravy proň. Mně za tím účelem uložil srovnati Erbenovo vydání Legendy o sv. Kateřině s originálem, chovaným v zemském archivě v Brně, a vypsati všecka slova toliko jednou tam se vyskytující (hapax legomena), což však bylo úkolem také dost obtížným. K posavadním vydáním staročeských památek neměl důvěry valné.

JOSEF ZUBATÝ:

VRANÉ KONĚ.

Matiční »Brus« (3. vyd. 22) praví, že se k 1. pádu mn. č. *koně* přídavné jméno přívlastkové a přísudkové »nyní obyčejně« přidává v tvaru životném, tedy na př. »*velicí* a *silní koně byli* k vozu *zapřaženi*«, »*koně* se *plašili*«. Novější mluvnice učí podobně; Gebauer na př. v »Příruční mluvnici« (§ 423, 424) vykládá, že říkáme *vraní koně* (nebo též *vrané koně*), *koně klusali*, Gebauer-Ertl (§ 662, 1) učí podle potřeby školní mluvnice určitěji, že »podstatná jména *rodiče*, *koně*, *lidičky* jsou sice téhož tvaru jako *meče*, *stromy* (t. j. vlastně 4. pád mn. č. v platnosti 1. pádu), ale že značí bytosti mužské životné, mají shodu náležitou«, a jako

vzorný příklad se uvádí z Jiráska věta »před radnicí *stáli* dva *osedlaní* koně u kolu *uvázáni*«. A toto pravidlo zachovávají obyčejně i dnešní spisovatelé, ač se tu i tam vyskytne i doklad odchylný *(mladé koně* se *plašily)*.

Přiznávám se, že doklady řídící se pravidlem dnes obyčejným vždy urážejí můj mluvnický cit, a to tím více, čím zřetelněji se hlásí v přídavném jméně tvar životný (na př. jsem nedávno četl spojení *hezcí koně)*, ale vím, že osobní cit libosti nebo nelibosti nemůže v podobných otázkách rozhodovati. Proto bude nejlépe, podíváme-li se na celou tuto otázku blíže; ale abychom jasněji viděli, nejdříve odbudeme věci, které s ní podle mého soudu přímo nesouvisí a jen ji znesnadňují, neodliší-li se od ní určitě.

Říkáme *drazí rodiče, rodiče umřeli;* starší čeština měla v 1. pádě původní tvar *rodiči* (nebo *rodičové)*, který místy posud žije na Moravě. Gebauerovi (Histor. mluvn. 3, 1, 128) je tvar *rodiče* »akkusativ vzatý za nominativ«, tedy tvar mužských jmen neživotných: ale smíme se ptáti s Hujerem (Listy filol. 43, 430), proč by se byl ujal neživotný tvar právě u slova *rodiče?* Hujer v něm vidí tvar životný vzniklý tak, že koncové *-ové (rodičové)* ve zběžné výslovnosti splynulo v *-e;* ale spíše by se mi zdál výklad jiný. Také v polštině se ujal za starší *rodzicy* (nebo *rodzicowie)* časem tvar *rodzice*, ale zde stejnou koncovku nalézáme i u jiných životných mužských jmen měkkého vzoru (żołnierze, ucznie, dziedzice, towarzysze, papieże atd.): je pravděpodobno, že koncovka *-e* byla zde přenesena ode jmen, kterým náleží původně (jako przyjaciele, nauczyciele atd.), i na jména, která by v 1. p. mn. č. měla míti a původně mívala koncovku *-i, -owie*, a protože se říkalo na př. przyjaciele, začalo se říkati i rodzice, towarzysze atd. místo rodzicy, towarzyszy. A totéž se patrně stalo i v češtině. Podle tvarů jako *přátelé*, v nichž *-é* dávno již v lidové výslovnosti zní krátce (říkáme v běžné mluvě *přátele, hoste*, a říká se tak již dávno, jak viděti z toho, že se koncové *-e*, nezměnilo v *-í, -ý)*, vznikl podle mého soudu i tvar *rodiče*. Také v slovenštině je v 1. p. mn. č. *rodičia*, s touže koncovkou co *priatelia, učitelia, hostia* atd., proto je docela přirozené, že píšeme *drazí rodiče umřeli*, nikoli *drahé rodiče umřely*.

Píšeme *zlatí lidičky, dobří lidičky* a pod. Ani tvar *lidičky* není neživotný, jak se zdá Gebauerovi (3, 1, 48): jak viděti z tvarů jiných pádů (2. p. *lidiček*, 3. p. *lidičkám*, 6. p. *o lidičkách*, 7. p. *lidičkami)*, má toto jméno sklonění ženské, nikoli neživotné. Ani to ovšem není původní stav; po staročesku se říkalo *lidičkové*, se skloněním mužským (Hus na př. psal »my lidičkové nestateční«,

»chci krátce ty tři věci sprostným lidičkóm vyložiti«); ale protože *lidičkové* bylo jediné slovo mužského rodu s příponou *-ičk* a protože měl jazyk spoustu ženských jmen jako rybička, hlavička, slepička atd., změnil sklonění onoho mužského jména podle těchto jmen ženských. Zejména asi působil vzor pomnožného jména *dětičky*)*. Přídavné jméno podle smyslu podrželo tvar životný a mužský; nám sice, přiznejme se upřímně, zní spojení *drazí lidičky* již trochu cize, ale to asi spíše proto, že je knižní, nelidový tvar *drazí* u intimního tvaru *lidičky* poněkud nepřirozený, než že by nám překážela neshoda mezi ženským tvarem podstatným a mužským přídavným; vždyť bez rozpaků říkáme »nějaký šelma, ten potvora«, ač nemůže býti pochyby, že jsou zde jména původně ženského rodu. Zachovává-li knižní mluva výrazy jako *drazí lidičky (ti lidičky již umřeli)*, činí vlastně totéž, jako když již od dob předdějinných říkáme *dobří lidé*. Jak viděti z litevštiny, z lotyštiny i ze zbytků slovanských, zvláště ruských, slovo *lidé* bývalo původně jméno jednotného čísla rodu ženského, ale podle smyslu se stalo množným číslem mužským.

Tvar *koně* se liší od tvarů *rodiče, lidičky* tím, že to je 4. pád vzatý za 1. pád, jinými slovy tvar neživotný. Nebudu čtenáře nuditi výkladem o jménech životných, která nabývají významu věcí neživých a podle toho měnívají z části nebo naskrze tvary životné v neživotné (jako *Čechy, Zlatníky, kozlík* atd.), ani o řidších dokladech opačných, kde jméno neživotné se stává životným (na př. v nadávkách a příjmeních jako *dub, Dub*); povím jen několik slov o skupině jmen, k nimž patří jméno *kůň*, t. j. *o mužských jménech zvířat.*

Rozdíl mezi tvary podstatných jmen a s nimi spojených jmen přídavných, zájmen a příčestí podle toho, označují-li se jimi tvary životné nebo předměty neživé, není v jazycích slovanských ani původní ani z části příliš starý: tvoří se v nich z největší části vlastně teprv v dobách historických a způsobem nestejným i často nedůsledným. V češtině se týká tento rozdíl 2. pádu j. č. u mužských jmen vzoru tvrdého (hada — dubu), 4. p. j. č. (hada, koně — dub, meč), někdy 3. a 6. p. j. č. (hadu nebo hadovi, ale jen dubu), 1. p. mn. č. (hadi nebo hadové, oráči nebo oráčové, ale duby, meče vedle zastaralého dubové, mečové). Nejdůsledněji jest rozdíl

* Dítě je jméno střední, ale množné číslo děti má rod ženský. Týž poměr nalézáme i u zdrobnělých tvarů dítko, mn. č. dítky, dětičky. Je to věc známá, ale zmiňuji se o ní proto, že jsem již také četl kdesi, jak šťastný otec měl »tři krásná dítka«, místo správného »tři krásné dítky«, anebo ještě správnějšího »tré krásných dítek« (podobnými tvary číslovek druhových se starý jazyk vyjadřoval, kde byla řeč o skupinách jedinců snad nestejnorodých, tedy na př. patero dětí, protože to mohou býti hoši i děvčata; ale tomuto pravidlu jsme aspoň v Čechách již odvykli).

proveden ve 4. p. j. č., kde u jmen životných starý 4. pád byl nahrazen pádem 2., a v 1. p. mn. č., kde u jmen neživotných 4. pád přejal úkol pádu 1.

V čísle jednotném býval u jmen mužských (vyjímaje mužská jména s koncovkami ženskými, jako *sluha*, *vládce* a j.) 1. a 4. pád původně stejný, jako je posud stejný u jmen neživotných. Říkáme na př. »soused porazil strom«, anebo s jemným posunutím důrazu »strom porazil soused«, a dobře víme, co je podmět, co předmět. Ale kdysi, snad před půldruhým tisíciletím, říkávalo se i na př. »soused zabil zloděj«, a slyšel-li takovou větu člověk, který o té události nic nevěděl (nevěděl na př., že našli souseda nebo nějakého zloděje zabitého), bezpochyby se teprv musil ptáti, kdo že zabil koho. A protože mezi 2. a 4. pádem byly odedávna v jazycích slovanských jisté styky, protože se zejména odedávna v záporné větě předmět vyjadřoval 2. pádem, (říkalo se »soused zabil zloděj«, ale »soused zloděje nezabil«), vznikal zvyk, pro zřetelnost předmět vyjadřovati raději tvarem 2. pádu (»soused zabil zloděje«).

Počátky této změny, v níž musíme viděti vlastní původ rozlišování jmen životných a neživotných, jímž se jazyky slovanské liší tak podstatně od jiných jazyků indoevropských, jsou starší než nejstarší slovanské památky jazykové, ale tyto počátky se rozvíjejí dále teprv časem. V nejstarších památkách českých jména označující *osoby* ve 4. pádě skoro vždy mají již koncovku 2. pádu a jen ve spojeních s předložkami nalézáme dosti často tvar starý (protože předložka sama ukazuje, že slovo za ní stojící nemůže býti 1. pád): říkalo se na př. ještě býti za jeden člověk, jíti za muž (o dívce, která se vdává), jíti před ciesař, před král (o audienci) atp. Ale jména *zvířat* nalézáme ve 4. pádě v nejstarší době obyčejně se starým tvarem (říkalo se jiesti beránek, býk oběrovati, zastřeliti jelen atd.); teprv nenáhle se zde množí tvary s koncovkou 2. pádu (jísti beránka) a doklady tvarů starých se trousí do 17. stol. Dnes mají tvar 2. pádu v platnosti 4. pádu všecka mužská jména živých tvorů, mimo předložkové výrazy *pro Bůh*, *na kůň*, které se občas objevují v jazyce knižním jako umělé archaismy.

Ve 4. pádě jednotného čísla je tedy původní tvar u jmen neživotných; v 1. pádě množného čísla jest tomu naopak. Ještě v nejstarších památkách českých zde nalézáme bez rozdílu u jmen životných i neživotných koncovku stejnou, na př. tvary *dubi*, *meči* stejně jako *chlapi*, *hadi*, *oráči* (koncovka *-ové* byla tenkrát řidší než je dnes), a jen tu a tam se objevují u jmen neživotných tvary jako *svátky*, *voje* místo *svátci*, *voji*, tedy tvary 4. pádu místo tvarů 1. pádu. Ale přibývá jich, a asi v 16. stol. nalézáme asi již po-

měry dnešní; dnes jen v slohu povznesenějším se ještě objeví skutečné 1. pády jako *stromové, mečové.* Jména tvorů životných zachovávají zpravidla tvary staré, skutečné 1. pády; ale u jmen zvířat se zde v mluvě starší i v mluvě lidové časem objevují i tvary neživotné. Bývá to zejména tam, kde nepřevládá v představě zvířete jeho stránka životná (jeho pohyb, činnost atd.), nýbrž spíše mrtvá stránka různosti zvířete od člověka, prospěchu, jejž člověk má ze zvířete jako pokrmu nebo pomocníka v díle atp.; také jména zvířecích mláďat ráda mívají tvary neživotné.

Tak na př. slýcháme a v starší době čítáme 1. pády mn. č. jako *ptáky, kapry, raky, dobytky, voly* a j., nebo v moravském nářečí hrozenkovském *kozlence, húsence* (kůzlata, housata) a pod., ba i *dzjévčence* (děvčata; Slováci dvojčatům říkají neživotným tvarem *blížence*), jako v starší češtině nalézáme na př. *kuřence, húsence.* Podle rozličných okolností bývá mluvící osoba nakloněna i u téhož jména zvířecího tvořiti množné číslo rozličně: řekne na př. spíše, že jsou v potoce *raci*, že se *kapři* v rybníce třeli, ale že na trhu byly *pěkné kapry* že v podolských hostincích bývaly také *raky.* Český jazyk knižní se těmto nestejnostem vyhýbá a obchází se i bez nich*), ale v představě lidské není životnost lidská a zvířecí jedno a totéž a to se obráží i v jazyce. Pražan není-li jeho řeč změněna vlivem školy a knihy, u mužských jmen osobních ve 4. pádě mn. č. užívá tvaru pádu 1., ale nečiní tak u jmen zvířat: viděl na př. na ulici »vojáci«, potkal »husaři«, ale chytal na letním bytě »raky«, kupuje »kapry«. Podle Gebauera ovšem na Podkrkonoší na př. chytají »ftáci«.

Slovo *kůň* ve 4. pádě j. č. má v staré době nejčastěji tvar *kóň, kuoň*, později zobecňuje (mimo výraz *na kůň*) tvar *koně.* V 1. pádě č. mn. starší památky mívají obyčejně *koni* (zřídka *koňové*), vedle toho se již od 15. stol. objevuje i neživotný tvar *koně;* ale na př. ještě Kralická bible má častěji tvar *koni* a jen ojediněle dnešní *koně.* Podobně nalézáme i tvar *vozníky* (koně) místo *vozníci* v Arch. Č. 14, 186 (r. 1469). Zdrobnělý tvar *koníček* má množné číslo *koníčky* i *koníčkové* (*koňové* dnes řekneme leda v povzneseném slohu nebo v nadávce o dovádějících nezbednících); ale u jména základního tvar *koně* již vytlačil původní tvar životný. Kdybychom lišili ve výslovnosti *i* a *y*, našli

* Slovenština naproti tomu i v písemnictví užívá tvarů neživotných (h a d y, v t á k y, z a j a c e atd.), tvarů životných jen, kde si zvířata vedou jako lidé (na př. v ba.ce) anebo kde jméno zvířecí položeno o lidech (u Vajanského 8, 286 praví na př. kdosi, jenž se chce pomstiti nad přáteli: »Počkajte, vtáci!«). — »Španělské ptáky« bychom mohli nechati v tvaru neživotném, jak je píší pražští číšníci (tedy: »na jídelním lístku byly španělské ptáky«); beztoho to ani praví »ptáci« nejsou.

bychom totéž tuším i u slova *vůl:* soudím tak z toho, že tvar *volové* žije jen jako nadávka a že spojení »krásní, velicí voli« a pod. nám zní dosti strojeně místo »krásné, veliké voly«. I zde jméno zdrobnělé zní v mn. č. *volečkové* i *volečky* (»to jsou volečky!«).

Co se shody týká, nalézáme přívlastky a přísudky docela v souhlase s tvarem jména podstatného: tvar životný jména podstatného má při sobě životný tvar jména přídavného, zájmena nebo příčestí (jen časem bychom v době starší našli i odchylky, z nichž leckterá asi jest jen zdánlivá, majíc základ jen v nezřetelném starém pravopise). V staré době se říkalo na př. »kažte ke mně ten bujný býk přivésti«, »posielám chrtek mladý«, »žena jeden kohút pekla« »zmý (umyj) ten rak« atd., »rti lstiví«, ale »rty lstivé« atd. Neživotné tvary jmen zvířat mají v 1. p. mn. č. také shodu neživotnou (na př. v Hájkově Herbáři z r. 1562 »červy ven vyvedeny býti mohou«); a moravská nářečí si právě libují v tvarech neživotných, je-li takové jméno s přívlastkem (mladé ptáčky, pěkné holuby, drobné raky atp.). Tohoto pravidla se skoro všude drží i dnešní jazyk knižní: píšeme na př. »největší hříchové jsou ti, o nichž dobří ani věřiti nechtí«, »zelení hájové, bývali jste moje potěšení« (Gebauer-Ertl § 662, 2). Totéž pravidlo platí i o 4. pádu j. č. jména *kůň;* psávalo se na př. »přiveď mi muoj kuoň vášnivý«, »mříže na ten kuoň spadla«, »vsadivše ho na knížecí kůň«, kde my bychom s tvarem životným řekli »přiveď mi mého koně bujného« atd.; ještě v Sušilových písních čteme na př. »skoč děvečko... na můj kůň«. Podobnou shodu nalézáme na př. i v slovenštině; Hurban Vajanský píše na př. »rodné blížence« (5, 244), »ospalé svrčky« (cvrčkové) (5, 257), »čo jedia úbohé zajačky?« (9, 56).

Jen tvar *koně* jako 1. pád mn. č. má býti výjimkou. Jak se má říkati, nepoučí nás dnešní jazyk lidový, protože životného tvaru jména přídavného atd. v 1. pádě mn. č. skoro všude pozbyl (říká se »ty starý vojáci« a pod.): lid říká »vrané (vraný), krásné koně« atd., ale mohlo by to býti proto, že v lidové mluvě tvary jako »vraní« zanikly. V staré době dokladů, z nichž bychom mohli hledati poučení, hrubě není, ale které jsou, učí, že se říkalo *vraní koni*, ale *vrané koně*, tedy docela podle obecného českého pravidla o shodě přídavných tvarů životných a neživotných se jménem podstatným, k němuž patří.

Životný tvar *koni* se pojí ovšem s tvarem životným jména přídavného atd. Tak na př. píše bible Kralická »vešli koni Faraonovi s vozy jeho i s jezdci jeho do moře«, »jako jsem já, tak jsi ty, jako lid můj, tak lid tvůj, jako koni moji, tak koni tvoji« (3. Král.

22, 4), »v prvním voze byli koni ryzí, a v druhém voze byli koni vraní, v voze pak třetím koni bílí, a v voze čtvrtém koni strakatí a hnědí« (Zach. 6, 2. 3). Ale táž bible, užije-li (výjimkou) neživotného tvaru *koně*, má i přídavné jméno v tvaru neživotném: »ej, muž sedí na koni ryzím, ... za ním pak koně ryzí, strakaté a bílé«. Má-li Gebauer (3, 1, 125) z Millionu doklad »koně jejich jiným nejsú živi (v rukopise zywy), než tú travú sprostú«, snad není potřebí vykládati, že podle tehdejšího pravopisu lze čísti *živi* i *živy*, a že podle všeho, co jsme pověděli, budeme my čísti *živy*. Z listů paní Kateřiny z Žerotína má Gebauer dále doklady »mohli ti koně na zámku zůstávati«, »tak by se byli mohli koně zachovati«, »koně nás sotva dotáhli«: ale předně nevíme, jak paní Kateřina sama napsala (její listy cituje Gebauer podle vydání Fr. Dvorského, pravopisně upraveného), a za druhé, při vší úctě, s níž pohlížíme na paní Kateřinu a na její jadrnou češtinu, musíme si býti vědomi, že rodinné a hospodářské dopisy českých paní 17. stol. nemohou býti rozhodujícími prameny v otázkách pravopisných a tvaroslovných.

A jaké tvary budou při 1. pádě mn. č. *koníčky*? Řekneme i napíšeme jistě na př. »ti koníčkové běželi«: ale »ti koníčky běželi«, »ti krásní koníčky«? Nevolal by již ten rozpor mezi *i* a *y* o smilování? Buď musíme říci, že tvaru *koníčky* v 1. pádě vůbec nesmíme aspoň v písmě užívati, není-li řeč na př. o kolotoči nebo o nějakých dětských hračkách, anebo musíme uznati, že jen »ty krásné koníčky« je v češtině možné spojení. Ale podle toho bychom musili přece také říci, že buď zapovíme tvar *koně* a vzkřísíme v písemnictví dávno zaniklý tvar *koni* (nebo *koňové*), anebo uznáme za správné shodové vzory *ty krásné koně*, *vrané koně běžely* atp.

Přidávám, že i v slovenštině je u 1. pádu *kone* (t. j. *koně*) shoda, jaké žádáme v češtině. Vajanský píše na př. »kone trhly, ... daly sa do behu, veselo hrnuly svieżo napadnutým snehom«, »kone sú netrpelivé« (4, 13), »hoj, kone moje vrané, ostro kované (5, 283); a tak i na př. »koníky premenily trop na krok« (7, 10). Životné tvary *trhli* atd. by byly neslovenské. A jsou podle mého soudu i nečeské.

Také 1. pády *voly*, *volečky*, je-li správná věta, již jsem o nich napsal výše, měly by míti shodu neživotnou, jakou nalézáme na př. v moravské písni »ej, sivé voly« (u Sušila 229). »Krásní volečky« beztoho nikdo neřekne ani nenapíše: každý cítí, že musí říci buď »krásné volečky« nebo »krásní volečkové«. Zde ovšem nesnáz není tak veliká jako u tvaru *koně:* nelišíme ve výslovnosti středočeské *i* a *y*, a bez skutečného násilí na živém citu jazykovém můžeme proto psáti po staru i »tlustí voli« a pod. Ale za chybu bychom neměli počítati, kdyby někdo v duchu živé mluvy lidové napsal »tlusté voly.«

Na konec se přiznávám, že mluvnická látka, jíž jsem na těchto stránkách užil, mimo některé doplňky pochází z Gebauerovy »Historické mluvnice«; ani jinak nelze, kde je řeč o otázkách, jež zpracoval již Gebauer. Komu by o to šlo, najde u Gebauera dokladů více, než jich uvedeno zde, i podrobnosti, jichž bylo možno zde nedbati.

POSUDKY.

Novočeská knihovna č. III. *Hankovy Písně a Prostonárodní srbská muza do Čech převedená.* Vydal Jan Máchal. V Praze, nákladem České akademie.

Zajímavá kniha! Nebyla však vydána proto, aby se čtenáři nynější pokochali v poesii dávno zapadlé, nýbrž hlavně za tím účelem, aby ze souboru básnických pokusů Hankových mohlo se oceniti básnické nadání jeho, což jest věc důležitá, zejména též pro spor o pravosti Rukopisu Kralodvorského. Máchal tu sebral a vydal toliko básně už někde vytištěné, k rukopisným zbytkům jejich nesáhl — neboť Hankova pozůstalost literární není ještě uspořádána. Dokázal též, že básně podepsané jménem Věnceslav, jsou opravdu Hankovy a nikoliv, jak Josef Jireček se domníval, od Svobody-Navarovského. Také značky Hankovy, pod básněmi uváděné, Máchal spolehlivě rozřešil a beze jména uveřejněné plody Hankovy neomylně rozpoznal.

Básniti počal Hanka jako kvintán r. 1808. Jak ovládal tehdy jazyk, ukazuje hned začátek satiry »Nynější láska«. Poslechněme si jej:

Před časy se podle náchylnosti
milovalo, na tom bylo dosti,
láska oplácela lásku,
nebylo již jinších svazků...

Teď ale chytřejc to začínají,
neb větší vejdělek z toho mají,
kdo nerad něco daruje,
ten ať se lásky varuje.

O dvě léta později udělal takovéto pokroky: v didaktické básni »Stáří člověka« veršuje:

Žádný již starcovi z hlavy
jeho blud víc nevypraví,
byť naň mluvil anděl sám.

Baba jen nesváry tropí,
žve, jak když chvojím se topí,
zkušenost sám z toho mám.

Stejně, beze všeho vzletu, suchá próza bez obrazných obratů, jsou i ostatní netištěné »básně« Hankovy. Někdy se snižují dokonce i k nejvšednější mluvě jako v písni »Na kanárka«, která se začíná: »Nešťastný zpěváku držíš-li hubu, nevěř mně, hnedky

ti zakroutím krk.« — První tištěná báseň Hankova z r. 1811 má již jiný ráz. Jest to také první vlastenecká skladba jeho: »Zpěv k svátku Jana Nejedlého«. Uvedena byla i v hudbu. V tomto »Zpěvu« umělé skladby nepoznáváme posavadního ubohého veršotepce. A přímý obrat nastal, když se Hanka obeznámil s národními písněmi srbskými a ruskými. Napodobivé nadání jeho umělo si přivlastniti z lidské poesie prostý ráz a plynný rytmus její, obohatilo se básnickou fraseologií i látkovou rozmanitostí a přispělo k tomu, že nejedna píseň — ovšem také zásluhou zhudebnění jejího — znárodněla. (Vystavím si skrovnou chaloupku — Moravo, Moravo, Moravičko milá — Lidko, kdy pak řeč žádosti bude splněna — Luna jasně svítí — Krásná Minko, musím jíti a j.).

Zajímavý je obsahový vývoj poesie Hankovy. Napřed skoro samé písně milostné, někdy dost choulostivé, sem tam nějaká bajka nebo rolnická, loyální, pijácká, nějaký chvalozpěv — což mu vyneslo příjmí českého Anakreonta — toť význak Hankových Písní, vydaných r. 1815. Oddíl druhý, podávající výtvory z let 1817—1831, již působí dojmem mužnější vyspělosti. Milostné písně sice i tu převládají, ale nejsou již tak studentsky naivní a jazykově tak málo vybroušené, rýmy nejsou tak hledané a nucené. Vedle nich pak předstupují skladby s motivy historickými, vlasteneckými, ódy na české šlechtice, překlady z němčiny, polštiny. — Ještě výrazněji se zrcadlí rozvoj českého národa a postup vlastenecké myšlenky v oddíle třetím, který zabírá tvorba z let 1832 do r. 1855 a zároveň svědčí, že básnická žíla Hankova byla stále živá a čilá. I v těch letech dělal, seč byl. Střídají se i tu čísla slohu všedního, loudícího úsměv, se skladbami značné obratnosti a vyspělosti. Kde mohl udeřiti v tón lidový a převzíti více méně věrně obraty z písní jinoslovanských, zvláště ruských, tam stojí nejvýš. Ohlasy Čelakovského to ovšem nejsou, těm Hankova práce nesahá ani po bok. Než v tom uznati dlužno poctivě velikou zásluhu Hankovu, že se počal první u nás opírati o lidovou poesii, ji překládati a napodobovati. Tím také do *slohu* básnického uveden jiný ráz.

V mluvě Hanka od prvopočátku si zakládal na jakýchsi zvláštnostech a odlišnostech. Všimněme si jen některých: Bych byl třeba *vzdál* na míle, na svých *křídlách*, zhledem soka straší, *navíte* věnců, milujme a *píme*, v rozkoši teď *žíme*, *užíme* a p., říct, plésati, tu se ona v *outěk* dá, *hlubě* umlknou mé písně, oči mé se zamknou *svisně*, srdce *lítě* sličnost tvá, pluk *pracné* chasy, ztrátu sňatku si zpíval, hlad a pláč jsou *stalé* hosti atd. Vztažné zájmeno *jenž* se klade k množnému číslu i k ženskému a střed-

nímu rodu: na šviháky, jenž tu chodí, dívku, jenž Vás miluje, děvče, jenž se upejpalo. Přechodníky tvořil příponou *uc* m. ouc.: nemohuc, rvuc, třesuci se, a přechodníky vůbec miloval. V některém verši i dva se vyskytují. Také zdrobnělá slova měl v oblibě: druženky zpívají píseňky, spěváček má rád zábavky, plačte nad ním chlapčata i děvčata. Nová slova tvořil Hanka odedávna šťastně i nešťastně; líbí-li se nám *bělorouné* stádo, *zorní* Jitřenka, *plnokvětné* lůno, *lehkokřídlý* motýlek, již méně se nám podobá Nočena (luna), hluš, žalký sirotina, dobrá věst, ochat a vzdychat, smíšet se (smísiti se). Hanka sám cítil, že mnohým slovům čtenář každý neporozumí a proto připojil k svým Písním »Vysvětlení nepovědomějších slov«. Dnes ovšem většina z nich zobecněla, na př. luzný, nach, lepota, nával, něžný, sbor, štěrba, spěti, přelud, zurčeti, žďáti. Naproti tomu jiná se neujala, jako pečalný (žalostný), pelestý (strakatý), sponika (sníženě), spíl (žert) a m. j.

Zvláštnosti Hankovy nepřestaly na slovech, nýbrž se týkaly stejně, ba ještě více, způsobu jejich psaní. Tu vymýšlel nová písmena, kterých však neužil nikdo jiný mimo něj, a nepodrobil se správnému pravopisu do smrti. Psával nigde, gdo, poď, spomenout si, spívati, spěváček atd.

Vydání Máchalovo jest záslužným činem, předmluva a úvod cennou studií. Teprve touto knihou získává se jasnější a dokonalejší obraz duše i práce Hankovy a může se správně posouditi též padělečná činnost jeho. Každý čtenář se pobaví tímto spisem, mnohý se přenese do milého ovzduší obrozenského, kde jihly stoleté sněhy a ledy a prodíraly se první sněženky blížícího se národního jara. Zvláště však bude Máchalovi vděčen každý, kdo se obírá naší historii literární, za pilnou a pečlivou jeho práci.

B.

Mikuláš Lenau: *Miška*. 1917. Bibliofil sv. 5. Břevnov. Tato kniha vyšla jako pátý svazek knihovny Bibliofil ve čtvrtém válečném roce 1917 v 315 čísl. výtiscích, z nichž 15 výtisků na japanu »Velum« a 300 výt. na českém ručním papíře. Přeložil K. Dvořák, upravil akad. malíř A. V. Hrstka a vytiskla typy Bernhardovými Grafia v Praze, kdež o knihu pečoval M. Kaláb. Svázal L. Bradáč. Vydali Arch. C. J. Matička, MUC. K. Dvořák, Arch. C. K. Latzel, Břevnov 259.

V době světové války právě uplynulé narostl nám nemalý počet nakladatelů bibliofilů, t. j. lidí, kteří vydávají knihy a knížečky, na jemném papíře vybranými typy pečlivě vytištěné, uměleckými obrázky a ornamenty vyzdobené a v kůži, plátno nebo papír skvostně vázané. Je-li to české knize a literatuře na pro-

spěch či spíše na škodu, o tom by bylo lze napsati dlouhou disputaci. To však jisto jest, že bibliofilské vydání knihy má pouze tehdy smysl, když nádherná výprava její se srovnává s cenným obsahem nebo mistrnou dikcí nebo konečně úcty hodným stářím vydávané knihy. Chváliti však nelze počínání toho, kdo na veřejnost vydává s uměleckou výpravou knihu pochybného obsahu neb chatrné formy slovesné.

A taková kniha jest svrchu jmenovaný Miška v překladě pana K. Dvořáka. Člověk žasne nad troufalostí, s níž spisovatel za dnešní doby ještě může nakladateli cosi takového nabídnouti k vytištění, a nad uměleckou úrovní nakladatele, který takový »plod« vydá s bibliofilskou výzdobou. Nenáležíť Miška právě mezi nejlepší básně Lenauovy — ale co se z ní stalo překladem Dvořákovým, ostýchám se říci. Nemluvím o gramatických chybách. Člověku jest konečně stydno opakovati bez ustání, že tvary, jako zmlknul (str. 9), zasáhnula (11), tnula (11), jsou nesprávné místo zmlkl, zasáhla, ťala. Podobně konaj m. konají (15), míjíc m. míjejíc (23), začla m. začala (12), k nohoum m. k nohám (26, 30), jseš m. jsi (26), roztáh m. roztáhl nebo roztáh' (7), vří(!) m. vře (21, 29) atd.

Ale mnohem horší je to, jak Dvořák Lenauovu báseň svým překladem zkarikoval, rozředil, ba přímo zohavil. Několik typických příkladů: D.: Nikdo bolest ztraceného štěstí, jaké může v duši dívčí zkvésti, nenahradí, nikdo neodmění, co červ vyhlodal, když srdce vzplálo, klidně v květu nevinného snění, ni ten, pro nějž se to všechno stalo (29). L.: Niemand kann verlornen Harrens Schmerzen einem sehnsuchtsvollen Frauenherzen je vergelten, niemand ihr vergüten, was in solchen unermessnen Stunden still der Wurm genagt von ihren Blüten, der auch nicht, um den sie es empfunden. Tedy: Nikdo toužící po ženě neodmění bolesti daremného čekání, nikdo jí nenahradí to, co za takových nesmírně dlouhých chvil tichý červ uhlodal z jejího štěstí a z jejích nadějí, ani milenec, na nějž čekala a po němž toužila. — Nebo: D.: Blažen, komu ty (= ňader vlny) se v ústret zvlní, komu srdce ve vír lásky zhalí! (21) L.: Selig, wem sie einst entgegenschwollen und an's Herz im Sturm der Liebe branden. — D.: Poslyš hráti Mišku tklivým hlasem pod stébly, jež před nedávným časem(!) ještě při slavičím pění vlnilo se v lukách(!!) v libém snění. L.: Horch, wie rauschen Mischka's helle Saiten unter diesen Halmen, die vor Zeiten bei dem Klang der Lerchenlieder auf dem Feld sich wiegten hin und wieder. — D.: Jak zří do vln z hloubi zraku, touha kreslí sny své vřelé v jasné, vrávoravé(!) cele(?) srdce druha za soumraku (8). L.: Wie er starret in die

Wellen, malt die Sehnsucht ihre Träume in die schwanken lichten Räume ihrem nächtlichen Gesellen.

Však již dosti! Jak z uvedených příkladů viděti, jest překlad Dvořákův ideově chudší než Lenauův originál. Dvořák vynechává často i důležité představy originálu, když se mu slovní jejich výraz nehodí do verše. Šťavnatý a plastický sloh Lenauův jest u něho zředěn a zploštěn, až to někdy zaráží. Některé pak věci originálu nahrazuje Dvořák vlastními výmysly, jež bývají zpravidla velmi nejapné, ba nesmyslné. Někdy nejapně vložené slovo zkazí celé místo, na př.: Mira, již *zřít* něžně zčervenati, praví (27). L.: Mira spricht, indem sie hold errötet. A tak se panu překladateli podařila i tato zveršovaná nehoráznost:

s hlavy, vzdor z níž, moc zřít plát,
hrozí chochol v mihotání (11)

L.: Auf dem Haupt voll Kraft und Trutz, Federbüsche drohend schwanken. Pěkně také zní: jede na koních a pěje nocí husarů sbor tří(!) 7. L.: Reiten lustig mit Gesängen drei Hussaren in der Nacht.

Myslím, že si nikdo z laskavých čtenářů nepřeje dalších ukázek překladatelského umění páně Dvořákova. Takové knížky, byť byly sebe umělečtěji vypraveny, odmítne arci soudné obecenstvo krátkým, ale rozhodným »vari!«. š.

DROBNOSTI.

KABÁT DOBŘE PADNE.

Toto rčení se některým brusičům zdá nesprávným; tak matičnímu Brusu v 3. vyd. (1. vyd. se ho výslovně zastává), Zenklovu Rádci. Má prý se říkati, že šat sluší (ačkoliv někdy šat »padne« a přece nesluší osobě, která jej chce nositi), že je člověku dobře, že je jako by jej na člověka ulil, jako ulitý atp. Příčiny této nedůvěry se dočítáme v Bartošově »Nové rukověti« 190: věta »ty šaty mu dobře padnou« prý je nesprávná proto, že tvar padnou má míti význam budoucí, kdežto zde má význam přítomný. Úkolem filologie jest, takové neshody především vysvětlovati, ne se jim vyhýbati tím, že se nepohodlné slovo prostě odsoudí: ukáže-li se, že má neshoda původ v přirozeném vývoji jazykovém, nelze mluviti ovšem o nesprávnosti.

Přítomný tvar sloves dokonavých nemá v češtině (ani v jiných jazycích slovanských) jen význam budoucí, velmi často jej nalézáme i na vyjádření děje časově neobmezeného, který se mohl a může udáti, kdykoliv se uskuteční podmínky k tomu potřebné; tak »v příslovích, ve výrocích obecné platnosti, v popisech zjevů

pravidelně se opakujících, ve vyličování vlastností, zvyků a p.« (Gebauer-Ertl § 805, 4). Děje takové se jmenují všelijak, na př. gnómickými (příslovnými) nebo odtažitými. Na př.: vrána vráně oka nevykline; za peníze dostaneš všecko; když slepice snese vejce, začne kdákati; nač ten hoch sáhne, všecko zkazí. To nejsou děje budoucí, nýbrž děje možné v minulosti, nyní i v budoucnosti; a vyslovíme-li takové věty s významem budoucím, již proto (třebas tvar slovesa zůstává týž) přestávají býti odtažitými, stávají se srostitými, vyjadřujíce pak jediný určitý děj (dostaneš to za korunu; vezmeš-li to do rukou, jistě to zkazíš; až ta slepice snese vejce, začne kdákati).

Významem se takové věty blíží velice podobným větám s přítomným tvarem slovesa nedokonavého, a tutéž myšlenku možno často vyjádřiti obojím způsobem; na př. lze říci »pokora stěnu prorazí« i »pokora stěnu proráží«, »když slepice snese vejce, kdáče«. A někdy i tvar dokonavý *zdánlivě* nabývá v takových větách významu nedokonavého, zvláště kde se větou podobnou vyjadřuje trvalá vlastnost nějaké osoby nebo věci. Tak na př. moravské sloveso *sejíti se* (hoditi se; na Moravě ovšem skoro všude vyslovují *zejít*, jakož předložku *s* před znělými hláskami vůbec vyslovují *z*) je dokonavé (jako naše lidové *šiknouti se*, vzaté ovšem z němčiny); ale řeknu-li o kom, že se mu všecko dobře sejde (šikne), je to věta trvalé vlastnosti a zní nám, jako by sloveso *sejíti se (šiknouti se)* bylo sloveso trvací. I takovéto věty jsou ovšem věty děje odtažitého, jehož neumisťujeme v žádném určitém čase.*)

A takové sloveso je také *padnouti* ve významě, o nějž nám zde jde. Je to ovšem sloveso dokonavé, a ve větě srostitého děje by mělo význam budoucí (na př. přináší-li mi krejčí nový kabát a slibuje, že mi »padne«); ale obyčejně ho užíváme právě o ději odtažitém. O kabátě, který jsem již vyzkoušel, řeknu, že mi »padne« dobře, třebas byl právě zavřen ve skříni, anebo i kdybych jej dával darem někomu a věděl, že ho nikdy více neobleku: tím pravím, že, kdykoliv jsem jej oblekl, dobře mi padl a že stejně by mi padl i v budoucnosti. Vyjadřuji tak jeho známou a trvalou vlastnost a proto mi sloveso *padne* zní jako přítomné sloveso trvací. A nějaké mluvnické nesprávnosti v tomto způsobu mluvení hledati nelze: je stejně správný jako jiné, jež místo něho doporučují.

---

* Velmi podobné našemu slovesu p a d n o u t i je sloven. p r i s t a ť: znamená »slušeti«, ale s videm dokonavým. O šatu, o účesu a pod. se říká ve smysle obecném, že mu »pristane«, týž tvar může míti i význam přítomný a zase i budoucí; a nikdo tuším ještě neřekl, že p r i s t a ť je sloveso chybné.

V čase budoucím ovšem musím říci, že nový šat mi *padne*. Napsal-li Jar. Vrchlický (jak nám oznamuje čtenář, k jehož otázce zde odpovídáme) v překladě Ibsenových »Nápadníků trůnu« větu: »A Vy myslíte, že moje koruna bude padnouti Vašim skráním«, jest to věta stejně nečeská, jako kdyby kdo napsal: »to budeš dostati za korunu«. A stejně se sluší ovšem psáti v podobných větách i jinde. Řekneme-li na př., že po chebuli ryby zpitomějí a někdy i leknou, vyjadřujeme také trvalou vlastnost chebule, ale v budoucím čase zase bychom musili říci: »nedávej do rybníka chebule, sice ryby zpitomějí nebo leknou«. Jest pochopitelné, že právě onen přítomně-trvalý význam, jaký sloveso *padnouti* mívá, Vrchlického svedl, aby k němu utvořil opisný budoucí čas jako k slovesu nedokonavému. Vždyť i minulého tvaru téhož slovesa někdy užijeme jako nedokonavého; na př. když mluvíme o vysloužilém šatě a vděčně vzpomínáme, že nám dobře »padl«.

Hrubý a zbytečný germanismus jest, řekne-li kdo, že mu šat dobře »sedí«. Ale něm. *sitzen* v tomto významě dobře osvětluje naše *padnouti:* šat dobře »padne« (přilehne) a následek jest, že dobře »sedí«.

MLUVME A PIŠME ZŘETELNĚ.

V prosinci jsme čtli v novinách tuto zprávu: »Kapitán Voska přijede do Prahy se svým synem, známým aviatikem a zetěm do Prahy.«

Kdo přijede? Kapitán Voska se synem, se svým známým, který je aviatikem, a se zetěm? Či to ten syn kapitánův je aviatik a zároveň jest zeť otcův? Či ten aviatik je kapitánův zeť? Vše by bylo docela jasné, kdybychom nešetřili inkoustu a tiskařské černi; jediná čárka a opakovaná předložka by byly dokonalou pomocí: »Kapitán Voska přijede se svým synem, známým aviatikem, a se zetěm do Prahy.« Kdybychom tak psali, každý by nám rozuměl, a kdybychom tak mluvili, t. j. dělali malou přestávku před složitějším přístavkem i za ním a opakovali předložku u dvou jmen podstatných, mluvili bychom, jak mluví lid a jak mluvíme sami, nechceme-li mluviti nějak zvláště »vysoce«.

Jen kde dvě podstatná jména tvoří spolu docela těsnou jednotu, stačí předložka jediná, protože ona jména spolu tvoří jaksi jediný nedílný pojem. »Z takových třesků plesků nic kloudného nepojde«; »z těch hromů a blesků nemám strachu«; »jdi mi ke všem čertům a ďáblům«; ale: »z Prahy a z venkova«, »matka s dcerou a s otcem« atd.

V takovýchto spojeních naši spisovatelé a novináři rádi na újmu zřetelnosti předložku vypouštívají: za to ji tím raději opakují, kde tím vzniká (jak jsme již jednou vykládali) skutečný nesmysl. Týká se to předložky *mezi*. Nikdo neřekne na př., že dítě stojí mezi stolem a mezi židlí, že učedlník drží kováři rozžhavený prut mezi kovadlinou a mezi perlíkem: každý cítí, že jde o místo mezi dvěma předměty, že předložku opakovati nelze. Ale o bojích mezi bolševiky a mezi československými legiemi, o rozdíle mezi A a mezi B čteme přes tu chvíli (boje mezi bolševiky a mezi legiemi by byly, kdyby se i bolševici i legie rvali sami mezi sebou).

Také přídavné jméno anebo zájmeno, patřící společně ke dvěma jménům podstatným, lépe jest opakovati, aspoň kde tato jména jsou nestejného rodu nebo nestejného čísla. »To věčné hašteření a ty věčné hádky člověka na konec omrzí«, »věčný pokoj a věčná sláva našim padlým hrdinům« atp. jistě je zřetelnější, než kdybychom slovo »věčný« položili jen jednou.

NOVÉ GERMANISMY.

»Naše vláda poskytne v Rumunsku pro jednání jen tolik místa ke hře, mnoho-li bezpodmínečně potřebuje.« Tak jsme čtli v novinách již v únoru r. 1918. »Místo ke hře« (něm. Spielraum) je pěkný protějšek ke všem těm věcem, které se u nás pořád ještě »odehrávají«, přes povzdech pana X. v »N. Ř.« I., 94; česky by se řeklo »tolik *volnosti*, tolik *vůle*«. Také »bezpodmínečně« je slovo velice krásné, zvláště zde; kdyby byla řeč o skutečných podmínkách, stačilo by říci *bez podmínky*, *bez podmínek* (mohu přijmouti něčí nabídku, podrobiti se něčí vůli bez podmínek, nemusím to činiti »bezpodmínečně«, t. j. bedingungslos), ale zde je to otrocký překlad německého unbedingt, co by zde vyjadřovalo asi naše *nutně*, *nezbytně*, jinde *najisto*, *jistě* atp. A do třetice všeho nedobrého: »mnoho-li« zde má význam pouze vztažný a je k tomu souvztažné s předchozím slovem tolik: Čech by řekl prostě *kolik*.

V poslední době jsme několikráte čtli ohavné slovo »hmatatelný« (na př. o »hmatatelných« důvodech, příznacích atp.). Do nedávna jsme se spokojovali slovem *makavý;* je to sice slovo stejně zřetelné a k tomu staré, již od XV. stol. čítáme na př. o husté a makavé tmě, o makavé lži, o makavých klamech, Rokycana psal o Spasiteli, jak »divným obyčejem a nedomnělým (nevyzpytatelným) ukázal své dotýkavé a makavé tělo«, ale co je to všechno platno, když »hmatatelný« je přece jen podobnější německému »greifbar«, již proto, že -bar = -telný!

Bývaly největší domy nebo nejpohodlnější lidé na *světě;* dnes se píše o největších pivovarech, o největších dalekohledech »světa« (nebo »Čech« a pod.): to proto, že se po německu říká »das grösste Bräuhaus der Welt, Böhmens«.

R. 1470 psal mistr Pavel Žídek králi Jiřímu »Spravovnu«, spis o všem možném i nemožném. Čteme tam (v Tobolkově vydání na str. 113) m. j., jak »Nemroth, syn Chamuov« (správně Nimrod, syn Chusův) rozmohl řemeslníky *na kovy* (zlatníky, mincíře, rotšmídy, zvonaře atd.), *na kamenie drahé* (pulíře) a *na jiné* (cihláře, vápeníky atd.). Dnes máme již jen »kovodělníky«, »kovoprůmyslové továrny«, »dřevoprůmyslové, kamenoprůmyslové závody« atd., protože Němci mají Metallarbeiter, Metallindustrie, Holzarbeiter atd. Což kdyby u nás tak někdo zkusil *průmysl na kovy, na dřevo,* kdyby stavěl *továrny na kovové práce* nebo *na zpracování kovů* atd.: snad bychom i tomu rozuměli, jistě aspoň tak jako oněm německým šeredám.

»Zde (v Berlíně) jsou naprosto srozuměni, aby Rakousko-Uhersko použilo příznivé hodiny, i na nebezpečí dalších zápletek«; »z té příčiny prohlásilo se zde na dotaz z Vídně bez váhání, že souhlasíme s každým postupem... též i na nebezpečí války s Ruskem«. Tak jsme čtli dne 25. list. ráno ve zprávách, které se beze změny v jiných novinách opakovaly odpoledne, kterak v Mnichově začínají prozrazovati tajnosti, halící počátky světové války. Čtenář poněkud v němčině honěný si přeloží »selbst auf die Gefahr hin«: ale jinak se Čech marně bude ptáti, co to je »na nebezpečí války«. Poctivý Čech by ovšem musil říci docela jinak; na př. »i kdyby došlo na válku«, »třeba z toho vznikla i válka«. V první větě nám překáží i ta »příznivá hodina«, zase holý překlad německé předlohy, kde asi bylo »die günstige Stunde«; českému citu by hovělo slovo méně určité, na př. chvíle, doba, okamžik atp.

Jako se u nás všecko »odehrává«, tak také všecko »hraje roli« (Rolle spielen). »Peníze (anebo ještě raději »otázka peněz«, die Geldfrage) nehrají žádnou roli«, vidí-li válečný zbohatlík něco hodně rvavého, čím by si mohl vyzdobiti byt, ale ovšem »hrají velmi důležitou roli« v rozpočtu chuďasově. Někdy se tento germanismus skromně skrývá za českým slovem »úloha«; obraz však nepřestává býti německým. Měli bychom se ho vzdáti: ale nepochybujeme, že se za 50 let všechno bude ještě vesele »odehrávati« jako dnes a že všechno bude »hráti roli«; leda že by nám Němci zatím vymyslili něco nového. Podle toho, oč jde, dovede se Čech vyjádřiti jinak; musí (nebo nemusí) počítati, má-li sáhnouti do

měšce, musí vše uvážiti, něco je důležité, jiné nic není, na něčem mnoho sejde, na jiném nesejde nic atd.

Čtli jsme kdesi o ustaraných hlavách obce, že »počnou s nákupem vepřů«. Jindy se počne s výrobou nějakého zboží, s výdejem vstupenek atp. I to je německý způsob (mit etwas beginnen): neubylo by, kdyby otcové města počali vepře kupovati, kdyby továrna začala zboží vyráběti, divadelní pokladna vydávati, a ještě kratší a lépe po česku by bylo říci, že se prasata *již* kupují atd. Jindy se říkává na př., že karbaníci začali »s krejcarovým mariášem a skončili se zlatkovou barvičkou«: zde je nesprávná předložka *s*; mohli začíti mariášem a neměli končiti barvičkou. Ale ovšem lze počínati »s Pánem Bohem« nebo »s pomocí Boží«: Boží pomoc není prvním kusem našeho konání, nýbrž jeho průvodkyní.

ULICE »NA PŘÍKOPĚ« ČI »NA PŘÍKOPECH«?

O nedávných výtržnostech některé naše noviny psaly, že se strhly »na Příkopě«, jiné zas že »na Příkopech«. Co je správné? — Lid říká jenom »na Příkopech«, třebaže na nároží ulice té čte se nápis »na Příkopě«, do písmenky věrný to překlad bývalého německého »am Graben«. Na jiném místě Prahy býval nápis »auf der Marienschanze«, ale Pražané říkají tam »na Mariánských hradbách«, nikoli »hradbě«, a zde i české nárožní nápisy mají číslo množné. Pražané odedávna i odlehlé rovině při dolním toku Vltavy v Holešovicích říkali »na maninách«, ne »na manině«; »Královská« nebo »Císařská louka« na levém břehu proti Vyšehradu slula pravému Pražanovi jen »na lukách«.

Podobně lid venkovský mluví o setkání na křižovatkách, nikoli na křižovatce (= am Kreuzwege) a rozličná pole podle půdy jmenuje »na pískách«, »na hlinovatkách«, též »na kopaninách«. Ano znal jsem vesnici, kde jisté řadě polí podle polohy říkali »na horách«, ač ony »hory« byla jen nade vsí vyvýšená rovina, jediná a celistvá; ale to nevadilo, část oné osady, za tou vyvýšeninou položená, obyvatelům vsi slula »za horama« nebo krátce »Záhory«. Znám také město, kde mají cestu »v potocích« a chodí tedy »potokama«, i honí husy »do potok«, ačkoliv potok tam teče jediný.

Vůbec lid náš jistou delší část prostoru označuje rád číslem množným, kteréžto číslo dodává určení onomu jakési všeobecnosti. Je zajisté rozdíl, řeknu-li »na tom místě« či »v těch místech«. Proto pokládám za správné pojmenování »na Příkopech« i soudím, že se bude tak ulici té říkati dále, i kdyby tam tabulka s oním úředním »na Příkopě« přibita byla ještě sto let.

A co o délkách v prostoru, platí též o délkách v čase. Říkáme: od těch čas, byl v počátcích, je v koncích, trval na modlitbách, měl vidění ve snách; »ve snách« je tolik co v řadě snů. V tom obsažen i výklad v »N. Ř.« II, 22, kdež o správnosti plurálu toho projeveny byly pochybnosti. V. Kle.

Dnešní úřední pojmenování »na Příkopě« není ovšem překlad z němčiny (»am Graben«), nýbrž vědomý návrat k tvaru původnímu; v 15. století, kdy nalézáme v českých zápisech v Tomkových »Základech starého místopisu pražského« několikrát zmínky o domech v těchto místech, vždy čteme jen »na přiekopě« (na př. r. 1416 »že všechni domové ot Vltavy až k sv. Ambrczi i dále slovú na přiekopě«), a v starších zápisech latinských (od r. 1375 počínaje) jsou také jen tvary jednotného čísla (in fossato, prope fossatum, super fossato). Ze které doby pochází tvar množný, nevíme. Ale není pochyby, že je v Praze dávno ustálen (Jungmann uvádí jen množný tvar jako obvyklý), a jak viděti z výkladu páně spisovatelova, je ve shodě se způsobem, jak jazyk náš takováto pojmenování s oblibou tvoří. Obnovování starých tvarů nemůže se podle našeho mínění díti tak, že bychom se vraceli *všude* k tvarům, jež dávno zanikly přirozeným vývojem a způsobem, nijak se nepříčícím základním pravidlům našeho jazyka (sice bychom se musili učiti psáti tak, jak se mluvívalo před několika staletími): a protože se pomýšlí na to, aby se jména pražských ulic podle nových potřeb upravovala, neškodilo by, kdyby se při tom uvažovalo také o otázce, neměli-li bychom se vrátiti k tvaru »na Příkopech«, na němž se časem náš jazyk byl ustálil.

(Red.)

»VÍŽITI«?

Když se r. 1916 střítil v Praze na Václavském náměstí dům, čtli jsme v odborném posudku, že v jeho zdivu malta dobře »*nevížila*«; a poněvadž není jazykové nemožnosti, která by u nás nenašla následovníků, objevila se nyní i v povídce spisovatele jinak dosti dobrého věta »*vížily* ji k němu mnohé vzpomínky z mládí«. A nic bychom se nedivili, kdyby se někde objevil i neurčitý způsob *vížiti*.

Onen spisovatel patrně myslí, lze-li říci »vzpomínky víží«, že je možno také psáti »vzpomínky vížily«. Ale to je hrubá chyba: *víží* (3. os. mn. č.) jest totéž co *váží (vážou)* a neurčitý způsob s minulým časem k tomu je *vázati, vázal*. Kořenná samohláska *á* zde vznikla z původní nosové samohlásky (církv. slov. vęzati, pol. wiązać), a takové *a, á* se střídá v češtině s *ě, ie* = *í* tím, že před měkkými slabikami nastává přehláska: staročeské

tvary byly viežu (vieži), viežeš... viežú (vieží) — vázati, vázal (jako tiežu — tázati), a chceme-li místo dnešních tvarů váži (vážu), vážeš... váží (vážou) užívati zastaralých tvarů víži (vížu), vížeš... víží (vížou), nesmí nás to sváděti k nesprávným tvarům vížil, vížiti. Jungmannův slovník ovšem má i tvary *rozvížitedlný*, *nerozvížitedlný* (z Kocína; nerozvížitelný je také u Skály 1, 189): ale přídavná jména na *-ite(d)lný* tvoří čeština i od sloves, která nemají v neurčitém způsobě *-iti* (snesitelný, viditelný atp.).

Podobným nerozuměním vznikly a rozmohly se u nás také nesprávné tvary *skoliti*, *skolil* místo *skláti*, *sklal* (jako je *proklati*, *proklal*). Přítomný čas správně zněl skol'u (skoli), skóleš (skůleš)... skol'ú (skolí); podle 3. os. mn. č. (skolí) a rozkazovacího způsobu (skol) někdo v nové době utvořil tvary skoliti, skolil, skolím atd. (jako u prosí, pros je prositi, prosil, prosím atd.), a tyto tvary se v písemnictví ujaly. I délka samohlásky v tvarech sklal, proklati, proklal atd. je nesprávná, vznikla v nové době nedorozuměním podle dvouslabičných neurčitých způsobů (kláti, skláti): *a* bývalo krátké, jako je v tvarech vybrati, vybral atp. vedle bráti (bral). Ant. Kotík.

VRSTEVNÍK, ROVESNÍK.

K výkladu v »N. Ř.« 2, 266 n. nám oznamuje p. Jos. Pustka, řed. měšť. školy v Pol. Ostravě, že lidé stejného věku na Místecku slovou *rovesníky*. Slovo *rovesník* s tímto významem je dosti rozšířeno; na Lašsku je v souvislosti s pol. *rówieśnik*, na Valašsku se sloven. *rovesník* (vedle řidšího *vrstovník*); také v ruštině je se stejným významem *rovésnik* s přídavným jménem *rovésnyj* (říká se také *svérstnyj*, *svérstnik*). Jsou i jiné tvary příbuzné se stejným významem: z Moravy známe slova *rovesek* (je to obměna původnějšího *rovesník*), *rovňák*, *rovník*, ze Slovenska *rovenník* (pol. *rówiennik*); někdy bývá význam i poněkud širší, tak že na př. uvedená zde slova polská a ruská, z části i moravská, znamenají i lidi stejného stavu, stejného zaměstnání a pod. Slovo *rovesník* (s rus. příd. jménem *rovesnyj*) dokazuje, že bývalo podst. jm. *rovo* (jihoslov. *ravo*), 2. p. *rovese* (jako bývalo na př. *oko očese*, *slovo slovese*, *tělo tělese*, *nebo nebese* a j.), které znamenalo »rovnost, stejnost«.

Od p. Bedř. Fialky, řed. gymn. v Kroměříži, rodilého Frenštátčana, máme zprávu, že Frenštátčané a Valaši pod Radhoštěm říkají *rovesník* a vedle toho řidčeji *vrstevník*: ale »vrstevníky« mohou býti nazváni i lidé, kteří žijí v téže »vrstvě« časové, na př. děd s vnukem.

WILSONOVO MĚSTO?

V oprávněném nadšení pro presidenta Wilsona naši novináři od prvních dnů republiky nejenom nejlepší nádraží pražské jmenují Wilsonovým, ale i město slovenské, kterého se domáháme, Prešpurk, přezdělí na Wilsonovo město. Nehledě ani k tomu, že města toho dosud nemáme, staví se proti tomuto přejmenování četné důvody historické i mluvnické.

Nová jména možno zajisté dávati novým osadám, jako byl Petrohrad a mnohá města nově založená v Rusku, o Americe ani nemluvě, ale sotva městu takového historického významu, jaký má Prešpurk. Působí-li obtíže změna jména u jednotlivého člověka nebo obchodní firmy, což teprv u velikého města a hlavy rozsáhlé župy! Nelze přece škrtnutím pera vyhladiti, co se za mnohá století zakořenilo, co se ozývá z úst statisíců a žije i žíti bude dále v tolika písních lidu moravského i slovenského.

K těmto důvodům, plynoucím z věci samé, řadí se námitky jazykové a mluvnické. Pojmenování jako navrhované Wilsonovo město, nepočítáme-li Heřmanův městec (místo původního »Heřmanovo městce«) a snad několik Hrádků, Hradců a Hradišť, bylo by unikum mezi názvy měst českých; nezní vůbec po našinsku, připomíná způsob německý (Herrmann-stadt) a vypadá jako doslovný, otrocký překlad z nějakého Wilson-stadt. Český způsob, jak se ze jmen osob tvoří jména osad, jest docela jiný. Pro příklady není třeba choditi daleko; připomeňme si jen Josefov (Josef-stadt), Terezín (Terezien-stadt), pojmenované tak před více než sto lety, a u samé Prahy Žižkov a Karlín (Karolinen-thal).

Přípony *-ov* a *-ín* v takovýchto jménech místních jsou u nás odedávna v obyčeji; srovn. na př. jména jako Benešov, Divišov, Janov, Pelhřimov, Tetín, Radotín, Manětín, Hroznětín (Sedláček, Místopisný slovník 377). Jsou to původně přivlastňovací jména přídavná, při nichž se vypouštělo podstatné jméno k nim slušející (Benešov na př. býval původně Benešův hrad, hrádek nebo dvůr, dvorec): rozdíl mezi dobou starou a dnešní jest ten, že těmito koncovkami tvoříme jména místní, nejsouce si již vědomi jejich původního významu, a že my jména na *-ín* tvoříme jen ode jmen ženských (Terezín, Karlín), kdežto našim předkům to byla obyčejně místní jména od *mužských* osobních jmen jiného sklonění než podle vzorů chlap, oráč, zejména od mužských jmen na *-a* (Radotín byl dvůr nebo hrádek Radotin, t. j. Radotův, jeho zakladatelem nebo majetníkem byl Radota).

Původními přivlastňovacími jmény přídavnými byla také jména jako Jaromíř (později Jaroměř), tvořená zmrčením koncové sou-

hlásky jména zakladatelova. Také tato jména jsou původně rodu mužského: Jaromíř byl hrad nebo dvůr Jaromírův, podobně po Oldřichovi bylo jméno Oldříš, po Boleslavovi Boleslav (2. pád Boleslavě), po Bohdánkovi Bohdaneč, po Chotimírovi Chotimíř, po Chotkovi Choteč atd. Jiný způsob vidíme zase ve jménech na -ice. Místo, kde žili potomci nebo poddaní lidé zakladatele nebo majetníka Lobka (říkalo se jim po něm Lobkovici), bylo po nich pojmenováno Lobkovici, později Lobkovice; podobně mají po Hod(i)slavovi jméno Hodslavice, po Hodkovi (»Hodek« je kratší tvar jména Hodislav nebo jiného jména podobného) Hodkovice. Atd.

Podle toho měli bychom ode jména Wilson na vybranou jména: Vilsoň, Vilsonov nebo podle anglické výslovnosti kratší Vilsnov, pak Vilsnovice nebo konečně Vilsnice.*

Kdybychom z těchto čtyř jmen měli voliti jedno, které by mělo nahrazovati Prešpurk, volili bychom nejraději z nich to, které by se jménem Prešpurk shodovalo se v rodě a čísle, tedy Vilsnov, jež, jsouc zároveň dvouslabičné jako Prešpurk, bylo by nejzpůsobilejší zatlačiti jméno staré v čase nejkratším. Ale, jak svrchu řečeno, pokládám měnění tak starých jmen jako Prešpurk za násilné, ba skoro za nemožné. V. Kle.

HOVORNA.

HÁLA, HÁLEK A POD.

Příjmení Hála (Halla), Hálek (již r. 1403), Halan (1403), Halánek, Haluš, Halík, Hálík a j. jsou snad původně pochlebné tvary křticiho jména Havel. Z lat. Gallus by bylo mělo vzniknouti Hal nebo Hál, a s tímto tvarem by souviselo Hála atd.; ale místo toho — patrně podle jména Pavel z lat. Paulus — ustálil se tvar Havel. Jak obě tato jména na sebe působila, vidíme z toho, že mají několik pochlebných tvarů stejně utvořených: Hácha, Háša, Hach, Hašek — Páša, Pach, Pašek, Havlas, Havlásek, Havlis, Havlena, Havelka — Pavlas, Pavlásek, Pavlena, Pavelka a j. Tímto obapolným vlivem snad u jména Pavel vznikly i pochlebné tvary a pozdější příjmení Pála (Palla), Palas; místní jméno Páleč (a Pálček, dnes Páleček) vypadá jako odvozenina jména Pálek, která by byla znamenala »Pálkův hrad (nebo dvůr).«

---

* Měli bychom vyslovovati vlastně Uilsn, ale anglické w (vysl. ui) by si náš jazyk přizpůsobil v hlásku v. Ale neměli bychom ani ve jméně Wilsonově ani v jeho odvozeninách vyslovovati z místo s: to je výslovnost německá, právě tak jako Elzasy (nebo Alzasy) místo správného Alsasy. Wilson je původně »Willův (Vilémův) syn«, a podobná jména Angličané vyslovují s ostrým s, ne z. (Red.)

Na Slovensku se říká Pavlům také Pál, po domácku Páľko (k tomu je příjmení Palkovič i Pálkovič, na Moravě místní jméno Palkovice). Pochází-li tvar Pál z maďarštiny, či maďarský tvar ze slovenštiny, či vznikly-li tyto tvary v obou jazycích samostatně, musili by uvažovati lidé obeznalejší v dějinách těchto jazyků, než jsme my.

NEMÁM KDY.

Kol. Václav Ertl vykládá v 8. čísle »Naší Řeči« (232—34), že rčení »mám čas« vedle »mám kdy« je stejně oprávněné. Usuzuje v tom smyslu z toho jednak, že první Brus matiční (z r. 1877) klade oba výrazy vedle sebe, připomínaje, že výraz »míti kdy« jest (patrně neprávem) zanedbáván, hlavně však podle některých obdob i zvyku.

Při rozhodování však o obdobách a také o zvyklém rčení sluší přihlížeti k jejich rázu a k psychologii jazyka, neposuzovati však rčení pouze formálně. Učinil-li tak i pisatel řečeného článku? Dovolává se analogie, že stejně se říká »kup si, máš-li peníze«, »bojoval bych, kdybych měl zbraň«, »oblékl bych se, ale nemám šatů« atd. Ale tato slova jsou konkreta proti abstraktnímu »čas« a také v lidové mluvě sotva kdy se řekne »hněvej se, máš-li příčinu«, nýbrž snad výlučně se říká »hněvej se, máš-li proč«. Neboť stejně už slovo »příčina« je abstraktum a běžná mluva lidová se mu spíše vyhýbá, dávajíc přednost rčení »míti proč«, totiž vyjadřování konkretnímu, ač ovšem působením knih i první výraz se vyskytuje také.

Příklady, jež uvádí ze staré češtiny, sem nehledí, neboť tam slovo »čas« ve své abstraktní hodnotě plné je vždy na místě, na př. »není toho času«, t. j. není takového času atd., »činiti dobře, dokud je k tomu čas« atd. Ale »míti čas«, totiž býti vlastníkem, držeti »čas«, totiž to abstraktní, co si sotva lze představiti, toť něco jiného, to naznačovati, vyjadřovati nevhodně citu jazykovému, to patrně vedlo k tomu, že se v tomto případě, ve spojení se slovesem »míti« užívalo obratu konkretního, ale ovšem ono abstraktum obstálo tam, kde se času konkretně měřilo, jako ve výrazích »nemám mnoho času«, »ještě máš dost času« atd.

U nás aspoň, na jihu, nikdy jsem jinak neslyšel užívati obou obratů, než právě v onom konkretisujícím užívání, a když jsem déle pobýval ve středních Čechách, zaráželo mě užívání, jehož kol. V. Ertl hájí, příčilo se mi.

Anologie z cizích jazyků arci nerozhodují. Nechci také svým výkladem říci, že by »míti čas«, přijal-li to jazyk vlivem cizích jazyků a vývojem myšlení změněný, bylo zúplna chybné, ale tvrdím, že právě rozlišení »(ne) míti kdy« vedle »(ne) míti dost (mnoho, málo, nazbyt) času« je jedním z dokladů, jak jazyk český se rád vyjadřovává konkretně a nemiluje vyjadřování abstraktního. Je mi jedním ze svědectví o této psychologii našeho jazyka a v tom jeho výrazné osobitosti, kterou arci kol. V. Ertl tu uznává. A je to zřetelno, že z ostatních jazyků slovanských ty, které se vlivem jazyků cizích měnily, užívají stejně slova »čas«.

Jako všechny jevy z ryzí psychologie jazykové i rozhodování o těchto rčeních zabíhá v oblast jazykového krásna. A tu by se dalo lehko namítnouti, že rozhodo-

vání o krásnu jazykovém je povahy ryze osobní, subjektivní. Toť pravda, leč je-li na pomoc kráse obratu některého také psychologie jazyková, tu je úloha filologa-oprávce nikoli zvyklostem jazykovým, usu, když jej musí uznati za zkažený, hověti a výklady omlouvati, nýbrž naznačiti, že obrat a) sice není v základě vadný, avšak poněvadž vzhledem k povaze jazyka a jeho ducha ustupuje před obratem b) na kráse, jest dávati přednost obratu tomuto.

A této úlohy soudce, filologa-estetika, jsem v článku nenalezl. Bude-li se však filolog-estetik držeti v ústraní, otevře se pohodlí nedbalosti jazykové čistoty a krásy volné pole. Prokop Miroslav Haškovec.

V podstatě jsme s kol. Haškovcem zajedno: ani on netvrdí, že by rčení »míti čas« bylo zúplna chybné, nýbrž dokazuje pouze (nač jsem i já upozornil), že výraz »míti kdy« je výraz lepší, češtější, a to podle jeho mínění proto, že je konkretnější. Tím však přesunuje otázku s pole gramatického (t. j. prosté jazykové správnosti) na pole stilistiky (mluvnice aplikované) neboli, jak se sám vyjadřuje, na pole jazykové estetiky; začíná tedy tam, kde já jsem skončil a co se mne už vlastně netýká. Neboť o nic jiného v mém článku nešlo, než o to, je-li rčení »míti čas« chybné čili nic.

Stilistika staví na gramatice, která jí připravuje půdu a materiál vůbec a zejména také tím, že jí zjednává v určitých případech možnost výběru. Řekne-li kdo »nevím, budu-li kdy míti na to kdy« anebo říkají-li na Vinohradech v Holbergově veselohře »náš pán nemá nikdy kdy«, nejsou to jistě stilistické perly. Kdo brání Čechovi říkati »míti čas«, zbavuje ho možnosti výběru, připravuje ho o výraz souznačný, jímž by se vyhnul takovéto stilistické tvrdosti. Tu je pak úkolem linguisty rozhodnouti, je-li volba možná, obstojí-li oba výrazy před soudnou stolicí jazykové správnosti. Obstojí-li, dobrá; pak rozhodnou případ od případu důvody stilistické, jasnost, konkretnost, rozmanitost výrazu atd., kterému z obou výrazů sluší přednost. A po té stránce mohl býti článek kol. Haškovce vítaným doplňkem mého článku, kdyby ovšem jeho důvody byly přesvědčivé a kdyby z nich nekul zbraň proti užívání výrazu »míti čas« vůbec.

Míní-li kol. Haškovec, že se výraz »míti čas« ujal v češtině (aspoň v 16. stol.), v polštině, v ruštině vlivem jazyků cizích, je to prozatím jen jeho domněnka; aby mohla býti důvodem proti výrazu »míti čas«, musil by to dokázati, což nečiní. Analogie z cizích jazyků arci nerozhodují, jde-li o správnost českého výrazu. Ale vyskytuje-li se týž způsob vyjadřování, na př. mám hlad, nejen v jiných jazycích slovanských, ale i v rozličných jazycích neslovanských, můžeme přece souditi dosti pravděpodobně, že tu nejde o pouhé přejetí (na př. v češtině o germanismus), nýbrž o výraz společný, mající základ v témž způsobu myšlení.

Konkretnost výrazu jest ovšem význačnou vlastností českého jazyka, ale významu jejího nesmíme zase přeceňovati do té míry, abychom výraz usuelní, domácí a vžitý prostě zavrhovali jako zkažený jen proto, že se nám nejeví dost konkretním, zvláště jde-li o vyjádření představ skutečně abstraktních. »Jednati na svou pěst« je jistě výraz konkretnější než »jednati o svém umě« (nč. o své ujmě) a přece je to čirý germanismus. Anebo máme právo prohlašovati výraz »jednati o svém umě« za nesprávný a méně český proto, že se můžeme vyjádřiti konkretněji a říci »jednati na svůj vrub«?

Ale o konkretnost nebo abstraktnost výrazu v našem případě (máte čas — máte kdy) myslím vůbec neběží a nechápu dobře, proč se výraz »(dnes) mám kdy (si něco přečíst)« zdá kol. Haškovcovi konkretnější než »mám čas«. Význam slova určuje představa, kterou slovo označuje. A ve výraze »mám kdy« je slovo kdy, samo o sobě načisto bezobsažné, vtištěno (asi jako podobná příslovce ve větě »každé proč má své proto«) na označení představy, kterou bychom mohli jinak vyjádřiti slovy »čas volný, prázdnou chvíli, tempus vacuum«, tedy představy abstraktní. (Sloveso »mám« nepadá tu na váhu, jsouc významu čistě formálního, takřka pouhou sponou, jako ve všech výrazech podobných, Karel má službu, bolení zubů a p.) Není tedy po té stránce mezi oběma výrazy »mám čas« a »mám kdy« rozdílu pražádného.

Ani mezi výrazy »mám dost času« a »mám čas« není rozdílu takového jako mezi výrazem konkretním a abstraktním (možno-li vůbec při čase mluviti o konkretnosti). Kol. Haškovec vidí mezi nimi rozdíl v tom, že ve výraze »mám dost času« je čas »konkretně« odměřen; řeknu-li však příteli »pojď se mnou, máš-li čas« anebo »máš čas jít se mnou?«, vyjadřuje slovo čas v kontextu nikoli čas vůbec, nýbrž právě tak kvantum času »konkretně« odměřené, t. j. tolik, kolik ho k tomu výkonu je třeba (že kontext může býti nahrazen i situací, netřeba dokládati). Proto také není rozdílu mezi výrazem »míti čas«, jak ho užíváme, a stč. doklady, které jsem uvedl jen na svědectví, že slovo čas znamenalo již v stč. čas volný, otium. Připouští-li kol. Haškovec slovo »čas« ve větě »pamatuj na smrt, dokud je čas« proto, že tu slovo čas znamená »k tomu čas«, proč brání říkati »pamatuj na smrt, dokud máš čas«, když i zde »čas« = k tomu čas?

A tak je tomu vlastně vždycky, i v tom nejabstraktnějším, abych mluvil s kol. Haškovcem, významu rčení »míti čas« = býti majetníkem, pánem (svého) času. Tak píší Bratří kraličtí — a ti jistě dobře vnikli v ducha jazyka — v epištole ke Galatským 6, 10: A protož, dokudž čas máme, čiňme dobře všechněm, nejvíce pak domácím víry. Zde bychom ani nemohli říci, dokud máme kdy, protože by to znamenalo, dokud nemáme co dělat, a nikoli, dokud jsme pány svého času (dokud jsme živi).

Mohu tedy jen opakovati: obě rčení, »míti čas« i »míti kdy«, jsou správná; kde však nebude důvodů podstatných (stilistických), budeme zajisté dávati přednost výrazu »míti kdy«, protože je to výraz lidovější a pro češtinu osobitější. Najdou se zajisté v určitých případech i významové odstíny mezi oběma výrazy. Ale rozdílu, který se kol. Haškovec domnívá mezi nimi viděti, mezi nimi není.

Václav Ertl.

»VIDÍM SE NUCEN« ČI »NUCENA«?

Ani jedno, ani druhé: obé je zbytečný germanismus (ich sehe mich gezwungen), který správně odsuzuje již matiční Brus. Čechovi stačí »musím«, což se může přisladiti na př. mírnějším »jest mi líto (mrzí mne), že musím...«, »nemohu jinak než...« a pod. »Vidím se nucen, nucena« je jen doklad povídavosti starého úředního slohu, bez níž bychom mohli dobře obstáti. Jak prázdná slova to jsou, vycítíme nejlépe, rozvedeme-li si je ve dvě věty: »vidím, že jsem nucen...«

Ale otázka, již nám posílá čtenář »N. Ř.«, není přece zbytečná. I mimo onu úřední starožitnost se může naskytnouti příležitost spojiti zvratný výraz vidím se nebo jiný výraz podobný s příčestím nebo se jménem přídavným: v kterém pádě má býti? V slovenském románě čteme o mladíku, vzpomínajícím na poodětskou lásku se sestřenicí: »ľutoval ju, ľutoval sám seba i sny svoje, v ktorých sa videl s ňou naveky spojený«: řekli bychom po česku, že se s ní viděl »spojen« (1. pádem se vyjadřuje slovenský román) či »spojena«? Říkáme »cítím se zdráv«, v rodě ženském »cítím se zdráva«, nikdo by snad zde neužil 4. pádu: a přece již pouhá možnost překládati něm. »ich sehe mich gezwungen« s tímto pádem svědčí, že ona otázka není tak prostá, aby se dala odbýti jediným slovem.

Nalézáme v češtině i jinde obojí způsob. V starém zlomku legendy o Panně Marii je věta »že i ten (had) sě tdy (tehdy) raduje, gdyž sě plodem sbožen čuje« (když se plodem rozhojněn cítí), v rukopise Krumlovském však »člověk čije se zasloněna stienem Božieho křídla«; Potebnja v svém krásném spise »Iz zapisok po russkoj grammatikě« (2, 164 v 2. vyd.) má staroruské doklady, jež v slovném překladě znějí na př. »probudiv se ze sna viděl se zdráv«, »probudiv se pak viděl se prost od okovů«, »my se neslyšíme (neznáme) v ničem vinni před tebou« (ubuž'sja ot sna viděsja zdrav; ubuž' že sja viděsja prost ot okov; my neslyšimsja ni v čom vinni pered toboju). Zikmund (Skladba jaz. čes. 90) má doklady staročeské jako »vida se slepa a hlucha k svým panošům vece«, »tehda starosta viděl se na všem zahanbena«. Tak staré doklady nestejnosti mohou dokazovati jen, že obojí způsob je správný, a filolog smí jen hledati vysvětlení té nestejnosti anebo leda se ohlížeti po nějakém rozdíle mezi obojím způsobem mluvení.

Spojování slovesa se zájmenem zvratným není v jazycích indoevropských původní: místo něho mívala doba starší zvláštní tvar slovesný, t. zv. medium. Přísudkové jméno podstatné nebo přídavné u takovéhoto slovesného tvaru bývalo, jak zvláště z jazyka staroindického známe, v pádě prvním: říkalo se na př. »vidím-se (jedním slovem) zdráv«. A tato vazba v jazycích slovanských zůstala, i když staré medium bylo nahrazeno zvratným slovesem, spojením činného slovesa se 4. pádem zvratného zájmena (vidím se, t. j. vidím sebe). Teprv časem se zde stará vazba měnila podle vzoru, který jazyk nalézal u sloves nezvratných; protože se odjakživa říkalo »vidím tě zdráva (zdravého)« se 4. pádem, začalo se říkati také »vidím se zdráva (zdravého)« místo staršího »vidím se zdráv«.

Jest docela přirozeno, že se tento starý novotvar šíří, a bylo by marné mu v tom brániti; ale stejně jest přirozeno, že se starší způsob s 1. pádem tím spíše udržuje, čím jednotnější jest význam zvratného slovesa. Sloveso zdáti se, ačkoli podle svého skladu znamená vlastně »uděláti se, učiniti se«, má význam, v němž samostatnosti zvratného zájmena nikdo necítí, jako ho nikdo necítí u sloves jako blýská se, tmí se, smějí se at.: přísudkové jméno u slovesa zdáti se stojí proto v 1. pádě (v novější době se šíří pád 7.), a 4. pád jest u něho nemožný (»což se mi, má milá, hezká zdáš« v české písni). Kde sloveso viděti se znamená (v starší době, snad podle latiny) »zdáti se«, je 4. pád zase nemožný; v napomenutí mistra Šimona z Tišnova k Čechům z r. 1428, aby se vrátili ku poslušenství církve římské

čteme na př.: »by se člověk postil ve dnech a v nocech sě modlil... a by nečinil nic jiného, než což mu přikázáno v zákoně božím a bude sě sobě viděti múdr a nebude poslušen otci duchovniemu, všecky ctnosti ztratil jest« (Arch. Č. 6, 419). Cítím se nám zní s nepatrným rozdílem skoro tak, jako bychom řekli »jsem«; proto říkáme »cítím se již zdráv«. Ve výraze vidím se ve smyslu nepřeneseném již spíše cítíme v slově se skutečný předmět slovesa v 4. pádě, a proto vidíme již v staré době vznikati doklady se 4. pádem přísudkového jména přídavného nebo příčestí. A to jsou asi všechna zvratná slovesa, která bychom ve dnešní mluvě vůbec našli s přísudkovým jménem.

Vazba se 4. pádem u slovesa viděti se a u jiných zvratných sloves podobných tedy není sice původní, ale není nesprávná; kde místo 4. pádu bez násilí lze položiti pád první, volme mezi oběma podle libosti; kde by se nám zdál možný jen 1. pád, položíme pád první.

ZÁJMENO »JENŽ« A DIPLOMACIE.

V II. ročníku »Naší Řeči« str. 37—44 vykládá prof. Zubatý o pravém významu zájmen jenž, který, kdo, co. Věta se zájmenem jenž může se vztahovati jen k osobě nebo věci určité, známé mluvícímu, vyjadřuje jen jeden ze znaků známé osoby nebo věci, jejž mluvící chce zvláště vytknouti; proti tomu věta se zájmenem který vztahuje se k osobám nebo věcem neurčitým anebo k osobám a věcem, které teprv obsahem vztažné věty se stávají určitými.

Kdo četl pozorně v novinách z 15. ledna t. r. text svatováclavské smlouvy, která byla učiněna mezi vládou francouzské republiky a naší vládou, snad se zamyslil nad nejasnou větou jejího III. článku: »Vláda Republiky francouzské přiznává národu česko-slovenskému právo býti representováno na konferencích mezispojeneckých, na nichž bude jednáno o otázkách týkajících se zájmů Čechoslováků.« Té větě není možno rozuměti jinak, než že náš národ má právo účastniti se vůbec všech konferencí, a na těch konferencích že bude jednáno — ovšem mimo jiné věci — také o našich otázkách.

A přece podle všeho naše zastoupení není myšleno tak všeobecně; patrně budeme slyšeni jen tam, kde se bude jednati o našich věcech. Ale pak by bylo třeba říci: »...na konferencích, na kterých bude jednáno...«. Nesprávné užití zájmena jenž místo který může, jak vidíme, nadobro změniti i smysl diplomatické smlouvy.

F. Novotný.

LISTÁRNA.

Panu E. K. v Brně. »Nutno se věcem podívati zmužile v tvář« jest ovšem trochu divoká metafora. Ale čtli jsme již horší; jako na př., když známý novinář v dopise o jisté záhadné události mluvil o bradavici v tváři pravdy. — Hardenův výrok, že Rakousko-Uhersko je »Nadbalkán«, znamenal asi, že je horší motanicí rozporů než Balkán (»Überbalkan«). — »Nemůže mu přijíti na jméno« není rčení nesprávné. »Přijíti na něco« s významem »najíti« je vlastně týž obraz, co »najíti,

nalézti«, a o člověku, který místo pravého jména nemilé osoby má v ústech samé nadávky, lze dobře říci, že jí »nemůže přijíti na jméno«. — S odpovědmi na ostatní otázky se shledáte jinde.

Panu K. S. v Brně. Na chyby »od něj, u něj« a p. bylo v N. Ř. již několikráte ukazováno. Ale chyba ta jest staršího původu, než se domníváte, a můj svůj původ nikoli v mylných kombinacích spisovatelů, nýbrž právě v jazyce obecném (protože se říká na něho i na něj, vzniká domněnka, že se může říkati vedle do něho i do něj.) Doklady z nářečí pro tvar do něj ap. viz v Hist mluv. Geb. III, 1 str. 474.

Panu B. L. v Domoušicích. Výklad, že jméno hradu a výšiny Pravdy pochází odtud, že se na tomto místě konala při krajských sjezdech spravedlnost, jest ovšem možný (jazykově), ale bez určitých dokladů historických je to pouhá domněnka a nic víc. Nepravděpodobným se však zdá, aby na hrad, který podle Vaší domněnky dostal při svém založení své zvláštní jméno, bylo přešlo teprve časem (starší, snad předhistorické) jméno výšiny, na níž byl vystavěn. Pozoruhodno je také, že víc místních jmen tohoto způsobu jako Pravda v Čechách (podle Palackého Popisu) není; všecka ostatní jména utvořená z kmene prav- (Pravonín, Pravíkov, Pravětice, na Moravě Pravice, Právčice a p.) jsou odvozena ze jmen osobních.

Panu E. V. v Chotěboři. Jména obecná, vzatá za vlastní, zachovávají zpravidla své tvary i jako vlastní; tedy pan Kadlec, pana Kadlce, pan Švec, pana Ševce, paní Ševcová (nikoli Švece, Švecová). Jmenuje-li se muž Plaške a p., říká se jeho ženě paní Plašková (nikoli Plaškeová). U jmen německých na -er (Winter, Hübner) píše se podle Pravidel v ostatních pádech e jen tehdy, jestliže se skutečně také vyslovuje; na př. Hübnerovi, ale Wintrovi, Valtrovi, Riegrovi atp.

Panu R. V. na Mar. Horách. Psaní Mariánské Hory (s dlouhým á) nepokládáme za chybu. Věříme Vašemu tvrzení, že toto místní jméno vzniklo podle tamního kameno-uhelného závodu »Marie Anna«, avšak na jméně samém (v jeho znění) se tento etymologický výklad nejeví (jako se ostatně nejeví ani v něm. jméně Marienberg). Kdyby skutečně složené jméno Marie Anna bylo jeho etymologickým základem, musel by druhý č'en příd. jména zníti — anenský (jako svatoanenský), nikoli — anský. Pravděpodobnějším se zdá výklad, že jméno Mariánské Hory jsou pouhým reflexem něm. názvu Marienberg a pak ovšem píší u Vás Mariánské Hory (jako Mariánské Lázně) zcela správně s dlouhým á. Ostatně, jak bylo vyloženo v NŘ. II, 119, vzniklo z Marie Anna české Marjána (Marjánka), které píšeme rovněž s dlouhým á. Psaní Marianské Hory zdá se nám psaním násilným a zbytečně umělkovaným.

Panu prof. J. M. v Praze. Jména barev tvaru červeň (na př. modř, šeď, běl atd.) jsou utvořena vesměs z příslušných jmen přídavných červený (modrý, šedý, bílý atd.) Jméno violeť pro barvu fialovou je jazykově nesprávné, protože tu není základního adjektiva, z něhož by je bylo možno odvozovati. Nach je ovšem slovo staré; hodí-li se však na označení barvy fialové, o tom jest mi těžko rozhodovati; slovem nach bývá v češtině označována barva purpuru a nachový znamená nám spíše tmavě červený. Není-li jiného východiska, nezbude než omeziti se na výraz

fialová barva nebo kratčeji (zpodstatněním) fialová. Vhodné substantinum ke slovu fialový se asi nikomu nepodaří utvořiti, protože není pro to vzoru.

Panu dr. K. V. v Praze. Je-li votum simplex míněno jako oppositum výrazu votum solemne, nelze slova simplex ani jinak přeložiti než výrazem prostý; výraz jednoduchý slib by byl v tomto případě najisto nesprávný, neboť k slovu jednoduchý druží se jakožto představy téže řady slova dvojitý, trojitý, mnohonásobný atd. O slibování se říkalo: slib učiniti, slibem se zavázati, slib vykonati; slib složiti (obrazně.) — V Čechách se říká: přines mi to, ale dones mu to; dones mi to je moravismus. — Slovo zvěčnělý není sice utvořeno chybně, ale vzor byl patrně německý (verewigt). Kottův Slovník uvádí doklady z Kollára a z Palackého.

Slečně M. M. v Slaném. Obydelní stavení není sice výraz nesprávný (říkáme na př. sídelní město, divadelní budova a p.), ale nezvyklý; obyčejně říkáme stavení obytné.

Panu F. K. ve Slavkově. »Horstvo se táhne« je výraz právě tak správný jako »Horstvo se vypíná«. Rozdíl jest jen v tom, co si kdo při tom představuje. — »Součin daných čísel činí tolik a tolik« je správně pověděno. — Myslíme-li jen na výkon násobení nebo dělení, můžeme říkati bez ostychu »teď budeme násobiti a pak budeme děliti«. Jde-li však o provedení výkonu, říkáme: Napřed ta dvě čísla znásobíme a výsledek budeme děliti pěti. »Rozdělíme pěti« snad nikdo ani neříká.

Panu D. H. v Turnově. Slovo střelba a také ovšem dělostřelba jsou zajisté názvy vyznačující činnost, t. j. střílení. Užije-li se však slova dělostřelba ve významu dělostřelectvo (na př. velitel české dělostřelby), není v tom nic nesprávného; je to praobyčejné přenesení významu (metonymie), v jazyce velmi časté: i slova jízda, hudba a j. znamenají vlastně činnost, ale vedle toho jich užíváme i ve významu konkretním = sbor jezdců, hudebníků a p. — Obdržeti je staré slovo české; říkalo se zvláště pole, boj, bitvu, vítězství a p. obdržeti (= obstáti, vyhráti) atp. Je pravda, že v řeči lidové bývají za obdržeti častěji slovesa jiná, na př. dostati, ale neznámé slovo obdržeti jazyku lidovému přece není; v české národní písni těší se nevěsta při loučení s matkou: »Vždyť jsem já jen obdržela, co jsem sama míti chtěla, co žádalo srdéčko.« Mezi oběma slovesy, obdržeti a dostati, je také rozdíl významový; nemůžeme říci, že někdo obdržel neštovice, protože ve významu slovesa obdržeti je a bývala zahrnuta představa úsilí, vynaložené práce, která zvláště ve starším způsobu užívání tohoto slovesa je zjevná. Jest ovšem pravda, že se tento významový odstín slovesa obdržeti stírá a že říkáme také na př. list obdržeti ránu obdržeti, kdežto by spíše bylo na místě sloveso dostati; ale počátky tohoto stírání vidí se již v době starší a není v tom konec konců nic nesprávného. Proto však neschvalujeme vytlačování slovesa dostati a podobných slovesem obdržeti, které nyní se množí.

Číslo 1. vyšlo dne 31. ledna 1919. **Z redakce odpovídá dr. Jaroslav Vlček**
Tiskla firma: Th. Venta společnost s r. o. v Praze I., v ul. Bílkově č. 17.